

Birikim

AYLIK SOSYALİST KÜLTÜR DERGİSİ

ABD terörü Bağdat batağında Kıbrıs sorunu

BASKIN ORAN • BANU HELVACIOĞLU • NİYAZİ KIZILYÜREK •
ÜMİT AKTAŞ • NEŞE ÖZTİMUR • SIA ANAGNOSTOPOULOU •
ILEANA MORONI • AHMET İNSEL • YÜKSEL TAŞKIN • FOTİ
BENLİSOY • SAFFET ARI • TÜRKEY NEFES • YÜKSEL AKKAYA

N İ S A N 2 0 0 3 ■ 3 . 8 0 0 . 0 0 0 T L

G E Ç E N A Y I N B İ R İ K İ M İ

ISSN 1300-8358

212162 - 2003/04

ÖMER LAÇİNER *Irak'ta savaş: Ortadoğu'da
şafak vakti* • METE ÇUBUKÇU *Irak'ta
direniş: Bağdat, Saraybosna, Stalingrad*

168

Geçen ayın birikimi

- 3 ÖMER LAÇİNER
*Irak'ta savaş
Ortadoğu'da şafak vakti*
- 6 METE ÇUBUKÇU
*Irak'ta direniş:
Bağdat, Saraybosna, Stalingrad*

ABD terörü Bağdat batağında

- 10 BASKIN ORAN
*ABD'nin ve Türkiye'nin
Irak ve Kürtleri politikası*
- 20 TANIL BORA
1 Mart'ın kıymetini bilmek
- 26 BANU HELVACIOĞLU
*Yaşlı Avrupa gözüyle Irak krizi:
Paris'te durum çok mu farklı?*
- 32 ÜMİT AKTAŞ
Aşk, iktidar ve işgâl

Kadın sorunu

- 37 NEŞE ÖZTİMUR
*Hannah Arendt ve
kadınlık durumu*

Kıbrıs sorunu

- 48 NİYAZI KIZILYÜREK
*Paradoks eklemlemeler ülkesi
Kıbrıs'tan Kofi Annan geçti:
Aktörler, roller*
- 56 İLEANA MORONI
Çözumsuzluğun bir nedeni de...
- 61 SIA ANAGNOSTOPOULOU
*Kıbrıs: Yunanlık ve
Türklükten ortak Kıbrıslılığa*
- 66 AHMET İNSEL
Kıbrıs'ta kilitlenen geleceğimiz

Bir bozgunun arkaplanı - Tartışmalar

- 70 YÜKSEL TAŞKIN
AKP neden sağcı bir partidir?
- 78 FOTİ BENLİSOY - SAFFET ARI
Solun muhtaç olduğu kudret...
- 85 TÜRKAY NEFES
*Küreselleşme ve
yeni muhalefet formlarından
"Viva zapata"ya*
- 92 YÜKSEL AKKAYA
*Sınıfını bulamayan sol
ve aşılamayan krizi*

ABD'nin ve Türkiye'nin Irak ve Kürtleri politikası

BASKIN ORAN

Bush yönetiminin her türlü uluslararası hukuk ve ahlak düşüncesini gözardı ederek giriştiği Irak saldırısı, bu satırların yazılmakta olduğu anda (23 Mart 2003) bütün hızıyla devam ediyor. Böyle zamanlarda, tek tek olaylara bakmaktan, insan ormanı gözden kaçırabilir. Bu nedenle, bu makalenin amacı, tarihsel perspektifin de yardımıyla meseleye yukarıdan bakabilmek.

Bunu yaparken, önce ABD'nin sonra da Türkiye'nin politikasını ele alacağım. Bununla birlikte, arada bir fark olacak. ABD bir evrensel devlet olarak Irak'ın tümü hakkında bir politika izliyor ve aynı zamanda bu politika kendi evrensel politikasının bir parçası. Buna karşılık, Türkiye bölgesel bir devlet ve Irak'ın bütününden çok Irak'ın Türkiye sınırına yakın kuzey bölümüyle ve burada yaşayan Kürtlerle ilgileniyor.

Diğer yandan, gerek ABD'yi gerekse Türkiye'yi Irak politikaları açısından ele almak için, bu politikaları aydınlatmak için iki kavrama önceden değinmek gerekiyor: Hegemon Devlet ve Stratejik OBD (Orta Büyüklükte Devlet).¹

Hegemon Devlet

Hegemon Devlet (HD), dünyaya ordusu, ekono-

mi ve kültürüyle tek başına söz geçiren devlettir. Bu konumunu ebediyen sürdüremez. Siyasal tarihe baktığımızda, HD'nin bu durumunun 25-60 yıl arası sürdüğü görülür; sonra yerini bir başkasına, bir rakibe (*challenger*) bırakır. Bunun temelinde iki nedeni vardır: HD bu konumda kalmak için çok enerji harcar (kültür dernekleri, üsler, dış yardımlar, vb.) ve kendisine durmadan rakipler çıkar. HD hegemonluk süresini uzatmak için başlıca iki girişim yapar: ihsan dağıtma ve korkutma. Bu çabaları sırasında hukuka mümkün olduğunca uyar, fakat hukuk kendisini sınırladığı anda onu bir kenara atar ve kuvvet kullanmakta tereddüt etmez. Şimdiye kadar HD'lik için iki rakip çatışır ve bir üçüncü devlet aradan sıyrılarak yeni HD olurdu. Son durumda iki rakip süper devlet çatışmış ve biri batarak öteki HD statüsüne yükselmiştir; ABD'nin hegemonluğunun değişik bir yanı budur. ABD'nin bir diğer farklı yönü de şudur ki, kendisi artık hegemonluk bilincine sahiptir; daha öncekiler (İngiltere, Fransa, İspanya, Portekiz) bunun bilincinde değildi. Dolayısıyla, ABD'nin bugünkü politikasını bu açıdan ele almak ve onu "mukadder" döngüyü kırmayı deneyen bir HD olarak algılamak çok öğretici olacaktır.

Stratejik OBD

Bu makalede anlatılacak olguları mantıklı bir

¹ Bu kavramlar için bkz. B.Oran (ed.), *Türk Dış Politikası, Kurtuluş Savaşından Bugüne Olgular, Belgeler, Yorumlar*, Cilt 1, 7. baskı, İstanbul, İletişim Yayınları, 2003, s.29-46.

çerçeveye yerleştirebilmek için altını çizmemiz gereken bir diğer kavram da Stratejik OBD'dir. Uluslararası ilişkiler terminolojisinde yeni kullanılmaya başlanan bu terim, sırf jeostratejik konumu sayesinde boyundan büyük etki yapan bir devleti anlatır. Stratejik OBD bölgedeki küçük devletleri "pıstırır", ama büyüklerle çatışmaya giremez. Özellikle, onların evrensel politikalarını etkileyemez. Ama, bölgesel politikaya etki yapabilir, özellikle de burada kendi yaşamsal çıkarları söz konusu ise. Bu durumda Stratejik OBD süper devletin ve hattâ HD'nin politikalarını hızlandırabilir veya yavaşlatabilir, hattâ çok zor durumda kalırsa ona "dış gösterebilir".

Şimdi, bu kavramları aklımızın bir köşesinde tutarak, iki ülkenin Irak politikalarını ele alalım.

ABD'NİN IRAK VE KÜRTLER POLİTİKASI

En başta da belirtildiği gibi, ABD'nin Irak politikasını evrensel politikasından ayrı ele almak mümkün değil. Bu evrensel politikayı da 11 Eylül öncesi ve sonrası diye ikiye ayırmak, ondan sonra da Kürtlerle ilgili özel politikasına geçmek lazım.

1) 11 Eylül Öncesi ABD Politikası:

Clinton, başkanlığı sırasında bir yandan ülke içinde sosyal refah devletini genişletirken, uluslararası alanda da "demokrasiyi yaymak" politikası aracılığıyla ABD'nin gücünü hissettirdi. Somali, Bosna ve Kosova'ya insancıl müdahalelerde bulundu. Bunu yaparken de çok taraflı (*multilateral*) bir yaklaşım izleyerek, bir taraftan çok sayıda müttefikine (bu arada, Türkiye'ye) danıştı ve onlarla birlikte hareket etti, diğer yandan bu eylemlerinde hukuksal veya en azından siyasal meşrûluğa büyük önem verdi. Hattâ, Bosna ve Kosova'da Sırp saldırganlığına karşı Müslümanları koruduğu için İslâm'ı bile arkasına aldı.

Bununla birlikte, yine Clinton döneminde başkanın danışmanı Anthony Lake "rogue states" (serseri devletler) kavramını ortaya atarak, ABD'ye karşı duran ülkeleri (K. Kore, Irak, Sudan, İran, vb.) bu kavrama dahil etti ve bunlara demokrasi götürülmesi gerektiğini ileri sürdü. Kenya'daki büyükelçiliğinin vurulmasından son-

ra ABD, Sudan ve Afganistan'ı, silâh denetçilerini geri göndermesinden sonra da Irak'ı bombaladı. Fakat bütün bunlarda, yine, uluslararası meşrûluk kavramını ön planda tuttu.

Diğer yandan, Clinton döneminde "Yeni Amerikan Yüzyılı" sloganı altında bir grup, ABD'nin tüm dünyaya söz geçirecek bir HD olmasını talep etmeye başladı. Zaten, bunun için gerekli düşünsel hazırlıklar da mevcuttu. Nitekim, daha 1989'da Fukuyama "Tarihin Sonu?" makalesiyle ABD sisteminin evrensel zaferini ilân ediyor ve üstelik bunun ebedi olacağını söylüyordu. Hattâ dört yıl sonra, 1993'te Huntington "Uyarlıkların Çatışması" makalesiyle, ABD'ye, Komünizmin yok olmasıyla ortaya çıkan "düşman ihtiyacı"nı giderecek bir kavram bile öneriyordu: İslâm.

Sonradan "Şahin" diye anılacak grup, Bush başa gelince bu politikalarını uygulama fırsatı buldu. Nitekim Bush, SSCB'nin ortadan kalktığı bir durumda, Başkan Reagan'ın Yıldız Savaşları projesinin devam edeceğini açıkladı. Rusya'yla anti-balistik füze antlaşmasını feshetti. Arkasından, daha önce icat edilen "serseri devletler" kavramını geliştirerek "Şer Cephesi" (*axis of evil*) diye bir kavram ortaya attı ve ABD politikalarını desteklemeyen Irak, İran, Suriye, K.Kore, Yemen gibi kimi ülkeleri düşman ilân etti. Bununla birlikte, bunlara karşı herhangi bir zorlama eylemine girişmedi. Çünkü, Komünizm bahanesinin artık ortadan kaybolduğu bir dünyada böylesi bir eylemi meşrûlaştırmak mümkün değildi.

2) 11 Eylül Sonrası ABD Politikası

11 Eylül 2001'deki büyük terör olayı Bush yönetimi için gökten zembille inmiş bir nimet oldu. Hemen bunu Bin Ladin'in yaptığı ve kendisinin Afganistan'daki Taliban rejimi tarafından saklanmakta olduğu ilân edildi. Arkasından, ABD Afganistan'a büyük bir saldırı başlattı. Taliban'ı düşürerek başına Karzai kukla rejimini oturttu. Bin Ladin ele geçirilemedi.

Bunun ardından, daha Afganistan saldırısı bitmeden, Bush yönetimi Irak'taki Saddam Hüseyin rejimine saldıracağını sinyallerini vermeye başladı. Onun da arkasından sıranın diğer Şer Cephesi ülkelerine geleceği, dolayısıyla "uluslararası

terör"le mücadelenin uzun soluklu bir mücadele olacağı ilân edildi. Artık ABD'nin karşısında İslâm'dan kaynaklanan bir Uluslararası Terör düşmanı vardı. Komünizmin ortadan kalkmasının ABD için getirdiği felaketi giderecek bir rakip bulunmuştu. Bu durumda, Bush yönetimi rahatça bir emperyalizm politikasına, yani ekonomik çıkarları askeri güç kullanarak gerçekleştirmek için dünya egemenliği politikasına başladı. Irak'a 20 Mart 2003'te başlattığı saldırı işte bu emperyalist politikanın bir parçası olarak ortaya çıkmıştır. Dolayısıyla, bu politikanın dinamiklerini daha yakından inceleyelim.

Bush dönemi ABD politikasını harekete geçiren üç temel neden var.

Psikolojik ve Sosyo-Psikolojik Neden:

Psikolojik neden tabii ki, Bush'un kendisiyle ilgili. Bir kere, 40 yaşına kadar bir alkolik; bu olumsuz özellik kızına da geçmiş vaziyette. Daha sonra bu hastalıktan kurtulmak için kendini dine veriyor. *AnaBritannica*'nın "Evanjelik kiliseler" maddesinde "fundamentalist" (köktendinci) olarak tanımlanan ve ortodoks (katı) Yahudi inancına çok yakın olduğu bilinen mezhebe dahil oluyor. Kendini gerçekten dünyanın kurtarıcısı olarak algıladığına ilişkin bilgiler çok yaygın.

Sosyal psikoloji ise, 11 Eylül'den sonra Amerikan halkının durumuyla ilgili. Halk, bu terör olayından gerçekten çok korktu ve bu durum sürüyor. Bu açıdan, 1940'ların sonu ile 1950'lerin başındaki McCarthy'cilik ile karşılaştırılabilir. Şu farkla ki, McCarthy'cilik yukarıdan aşağıya bir korku üretimiydi, 11 Eylül sonucu ise korku aşağıdan yukarıya bastırıyor. Yani, halk gerçekten ve kendiliğinden korkuyor ve bu korku yönetim tarafından kullanılıyor. Üstelik, Amerikan halkı kendini aşağılanmış hissediyor: tarihte ilk defa kendi ülkesinin göbeğinde, kendi uçağıyla, bizzat (Sovyetlere karşı kullanmak üzere) yetiştirdiği bir terörist tarafından vuruldu. Bu korkuyu ve aşağılanmışlığı gidermek için emperyalist politikayı gönülden destekliyor.

Ekonomik ve Sistemik Neden:

12 ABD'de yıllardır ekonomi iyi gitmiyor.

Bir kere, piyasalar durgun. Bunları canlandırmak için iki şey yapıldı (bkz. Güngör Uras, *Milliyet*, 9 Kasım 2002). Faiz hadleri 13 kez düşürüldü; 2000'de yüzde 7 iken bugün 1.25'e inmiş vaziyette. Ayrıca, vergi indirimine gidildi. Fakat ikisi de işe yaramadı. Tersine, malların fiyatları düştü. Bu durumda üreticiler için üretim kârlılığını yitirdi. Böyle bir ortamda sermaye spekülasyona kaydı ve rasyonel olduğu kadar rasyonel olmayan alanlara da yatırım yapılmaya başlandı. Bunun sonucu da Enron türünden malî skandallar oldu.

İkincisi, ABD'de her yıl görülen ama bu ülke her yıl yaklaşık 200 milyar dolar civarında yabancı sermaye çektiği için ekonomiye zarar vermeyen 150 milyar dolar dolaylarında bir dış ticaret açığı, 11 Eylül terör olayı sonucu bu yabancı sermayenin girişinin azalması üzerine zarar vermeye başladı. Son olarak 497 milyarlık bir bütçe açığı gerçekleşince, ekonomi bir de bu yönden delindi.

Bunun çaresini Bush yönetimi "savaş" olarak görüyor. Başka bir deyişle, savaşı ekonomik Keynesçilik olarak algılıyor. Yani "çukur açtırıp doldurtma" yoluyla insanların cebinin para görmesini sağlamak suretiyle piyasayı harekete geçirmek gibi, "füze imal edip fırlatmak" suretiyle piyasaya para zerk etmeyi deniyor. Bush yönetiminin en üstteki isimlerinin petrol ve silâh üretim şirketlerinden gelmesi bir yana, ABD savaşlardan sonra hep büyümüştür. I. ve II. Dünya Savaşları ile Kore Savaşı bunun yakın örnekleridir. Şimdi de, Irak'a saldırıda çabuk olumlu sonuç alınması koşuluyla, iki büyük yarar bekleniyor: Amerikan petrol şirketlerince üretilmeye başlanacak Irak petrolünün varili yaklaşık 20 dolara inecek (Mart 2003 ortalarında 30 civarında; 38'e kadar çıkmıştı) ve bu piyasaları harekete geçirecek. Diğer yandan, savaş sanayii bütün sanayilerin lokomotifi olacak.

Irak'a saldırının bir "petrol savaşı" olduğunu söyleyenlere gelince. Bu, kısmen doğru. Ama Bush yönetimi bu petrolü kendisi için değil (öyle olsaydı, önce Venezuela'ya saldırırdı), muhtemel rakiplerini sıkıştırmak için istiyor. Irak petrollerini özelleştirecek, kendi petrol şirketlerine ürettirecek, böylece dünya dağıtımını ve fiyatını da doğrudan denetleyerek müttefiklerini yola getire-

cek. Unutmamak gerekir ki, Batı Avrupa Ortadoğu petrolüne yüzde 85, Japonya yüzde 90 oranında bağımlı. Çin'in yalnızca sekiz günlük stratejik petrol stoku var ve herhalde bu yüzden- dir ki, Irak'a saldırıya karşı çıkmak bakımından Fransa, Almanya, Rusya üçlüsüne en son ve cılız bir sesle katıldı. Bu nedenle, Irak'a saldırının önemli nedenlerinden biri petrol ama, bunun da özü rakip çıkmasını önlemek. İşte buradan, saldırının üçüncü ve asıl nedenine geçiyoruz.

Stratejik Neden

Uluslararası hukuk ve ahlâkı inanılmaz bir biçimde göz ardı etmesi yüzünden bugüne dek hiçbir zaman görülmemiş biçimde bütün dünya halklarının sokaklara dökülmesine yol açacak kadar tepki çeken bu saldırıyı göze alması, ABD'nin bunu ancak "sürekli dünya hegemonluğu" gibi muazzam bir proje için yaptığını gösteriyor. ABD, en güçlü olduğu şu günkü durumda, rakiplerini kımıldayamayacak hale sokacak bir "yeni dünya düzeni" kurmaya çalışıyor. Bir gün bir rakibin çıkıp kendi hegemonluğunu sona erdireceği bilincine sahip olduğu için, bir "döngü kırıcı" rol oynamaya çalışıyor. Hegemonluğunu sona erdirecek bir kısır döngüyü ortadan kaldırmaya çalışıyor. Tabii, "ne kadar etki, o kadar tepki" diye özetlenebilecek diyalektik hareketi geçeceğini görmek istemiyor. İşin ilginç tarafı, şu ana kadar devlet olarak ciddi bir tepki gelmedi ama, dünya halklarının gösterdiği tepki muazzam; böylesi şimdiye kadar hiç görülmedi. Bundan sonra anti-Amerikancılığın bir tsunami gibi yükselmesi kaçınılmaz gibi. Bush yönetimi, Irak'ta gerek istila gerekse istila sonrası düzen açısından zorluklarla karşılaştığı oranda bu tsunami güçlenecek. Kaldı ki, sıranın İran'da olduğunu şimdiden ilân etmeye başladı. Özellikle bu, ABD açısından bir tür intihar sayılmalı. Irak'ta güneydeki Şiiler gibi yönetime dış bileyen unsurlar egemen olduğu halde güneyde büyük direnişle karşılaşan ABD'nin; vatandaşlarının Şiilik ideolojisi etrafında çok sağlam biçimde bütünleştiği bilinen, köklü uygarlık İran'da ne yapabileceği fazlasıyla meçhul.

Diğer yandan, eğer 2003 yılındaki ABD'yi 15

Mayıs 1919'da İzmir'e çıkan Yunanistan'a benzersek, Kuzey Irak Kürtleri 1919 yılındaki Doğu Anadolu Ermenilerine ve İzmir Rumlarını çok andırıyor.² Bunca yıllık ezilmişlik tamam, totaliter yönetim tamam; ama sanırım ki bu benzerlik de tamam. Bir halkın yabancı istilacıya güvenilek bağımsız olmak istemesi o kadar da sempo- tiyle karşılanacak bir şey değil. Bu nedenle Kürtlerin yine zor durumda kalabilecekleri akla geliyor. Şimdi, Kürtlerin bundan önce yaşadıkları zor durumları ABD politikasından izleyelim.

3) ABD'nin Kürtler Politikası³

ABD'nin Irak Kürtleriyle ilgilenişi 1918 Wilson İlkelerine kadar uzanır. 1919 yılında Başkan Wilson, "On Dört Madde"de ileri sürdüğü milliyetler ilkesinin (yani, sınırların milliyetlerle çakışmasının) Ortadoğu halkları tarafından nasıl karşılanacağını öğrenmek için, Ohio'daki bir üniversitenin rektörü olan Henry King ile Chicagolu işadamı Charles Crane'den oluşan bir King-Crane Komisyonu gönderdi. Komisyon Kürtlerle de görüştü. Fakat buradan hiçbir sonuç çıkmadı.

Kennedy ve Kürtler

ABD'nin Kürtlerle ikinci ve daha direkt teması 1961 başında, Başkan Kennedy zamanında gerçekleşti. O sıralarda durum şöyledi: 1958'de darbeyle başa geçmiş General Kasım başta Kürtler ve komünistler olmak üzere başlıca muhalefet odaklarını birleştirerek Irak'ta birlik sağlamaya çalışıyordu. SSCB'ye sığınmış olan Molla Mustafa Barzani (bugünkü Mesut Barzani'nin babası) geri dönmüş, Kürtler Irak'ın bağımsız olduğu 1932'den beri ilk defa anayasal tanınmaya ve Araplarla eşitliğe kavuşmuşlardı. Fakat Barzani önderliğindeki KDP (Kürdistan Demokrat Partisi) özerklik istiyordu ve reddedilince de 1961'de peşmerge ("ölüm öncüsü") kuvvetlerine dayalı

2 Ermenilere benzemek konusunda çok ilginç bir yazı için bkz. Hrant Dink, "Bir Bilenden 'Ya Rabbi'ye", Agos, no.361, 28 Şubat 2003.

3 Buradan, "ABD Saldırısı Dönemi" altbaşlığına kadar, benim *Kalkık Horoz, Çekiç Güç ve Kart Devleti*, genişletilmiş ikinci basım, Ankara, Bilgi Yayınevi, 1998 kitabımdan özetledim. Orada verdiğim dipnotları burada veremedim. Yazdıklarımı nereden aldığımı görmek için kitaba bakmak gerekiyor.

bir silahlı direnişe başlayarak Kuzey Irak'a egemen olmuştu. Amerikan yönetimi bu tablo içinde Pentagon'un Barzani'yle temasa geçmesini uygun gördü. O sırada General Kasım'a "CIA Teknik Hizmetler Dairesi" tarafından hazırlanan zehirli mendille suikast yapılmak istenmesi, ABD'nin Barzani'yle temasa geçmesinin nedenini açıklar nitelikteydi. Barzani ise bu dönemde *The New York Times* gazetesine verdiği demeçte, "Amerikalılar bize açık ya da gizli yollardan askeri yardım yapsın ki, gerçek anlamıyla özerkliğe kavuşalım ve sizin Ortadoğu'daki sadık dostlarınız olalım" diyordu. Amerika, bilindiği kadarıyla, o dönemde böyle bir isteği karşılamaya yanaşmadı ve Kürtlere silah vermedi.

Nixon ve Kürtler

ABD'nin Kürtlerle üçüncü teması İran aracılığıyla oldu. Şubat 1963'te General Kasım bir darbeye düşürülüp öldürülmüştü. 1963-68 arasındaki darbeler döneminden sonra 1968'de Baas rejiminin başına geçen Saddam Hüseyin 1969'da Kürtlerin üzerine yürüdü. Fakat çok zorlanması üzerine 1970'te yaptığı Moskova ziyareti sonunda, kendisine silah sağlayan ama ülkeyi sürekli istikrarsızlık içinde tutma politikası izleyen Sovyetlerin mecbur etmesiyle Kürtlerle 11 Mart 1970 anlaşmasını yaparak onlara özerklik verdi. Bu özerklik anlaşmasına göre: Kürt bölgelerinde Kürtçe resmi dil olacak, bu bölgelerde okullar Kürtçe eğitim yapacak, Kürtçe TV kanalı kurulacak, polis ve güvenlik örgütü dahil bölge Kürtler tarafından yönetilecek, bir devlet başkanı yardımcısı Kürtlerden olacak, ekonomik kaynaklar Kürtlere de adil biçimde dağıtılacak, Kürtlerin çoğunlukta olduğu bölgeler özerklik yönetimi kapsamına girecek ve bu özerk bölgenin yasama ve yürütme meclisleri olacak, Kürtler nüfusları oranında ulusal parlamentoda temsil edileceklerdi. Anlaşmanın dört yıl sonra, 11 Mart 1974'te hayata geçirilmesi öngörülmüştü.

Bu dört yıl içinde birtakım gelişmeler oldu. Hem Bağdat anlaşmayı uygulamamak için direndi, hem de 1969'dan sonra Irak'la Basra Körfezindeki üstünlük iddiaları yüzünden çatışmaya başlayan İran Şahı önce gizli sonraları açık biçimde

Kuzey Irak Kürtlerini desteklemeye başladı. O sırada Saddam Hüseyin'in Nisan 1972'de SSCB'yle bir Dostluk ve İşbirliği Antlaşması imzalamıştı. Bu antlaşmanın Kürtler üzerinde iki etkisi oldu. Hem Sovyetler, Barzani'yi Bağdat'la bir anlaşmaya varmak yönünde sıkıştırmaya başladılar, hem de İran Şahı bu antlaşma üzerine Kürtlere yardım etmesini 1972'de ABD'ye önerdi. Başkan Nixon'un çeşitli gerekçelerle (Şah'ın gönlünü yapmak, SSCB müttefiki Irak'ı ve dolaylı olarak SSCB'yi zayıflatmak, Irak'ı Arap-İsrail çatışmasında saf dışı etmek) bu öneriyi kabulü, CIA etkinliklerini araştırarak Temsilciler Meclisi Pike Komitesi tarafından basına sızdırılan gizli raporda yer alacaktır. Nixon yönetimi bu aşamada Kürtlere milyonlarca dolarlık silah, gıda ve sağlık malzemesi yardımı yapacaktır. O kadar ki, 16 Ocak 1975 tarihli bir CIA kriptosunda Barzani'nin "Şayet davamızda başarıya ulaşırsak, ABD'nin 51. eyaleti olmaya hazırım" dediği yer alacaktır.

Tekrar 11 Mart 1974'e dönelim. Bu tarihte Saddam Hüseyin, 1970 özerklik antlaşmasını zayıflatan ve petrol gelirleri ile özerklik bölgesinin sınırları sorunlarını çözümsüz bırakan 33 sayılı yasa çıkarttı. Bunun üzerine, zaten İran ve ABD'den yardım görmekte olan Barzani silahlı mücadeleyi tekrar başlattı. Fakat, bir yandan Şatırlar meselesinde İran'la, diğer yandan Kürt ayaklanmasıyla tükenen Irak, Kürt hareketinden desteğini çekmesi koşuluyla İran'la masaya oturmaya razı oldu. 6 Mart 1975'te yapılan Cezayir Protokolü'nden sonra İran Barzani'ye yaptığı yardımı kesti ve ayaklanma, arkasında 50.000 ölü bırakarak bastırıldı. Mayıs ayı içinde de Barzani, Kürdistan'ın özerkliği için verilen mücadelenin sona erdiğini açıklayacak, İran'a geçecek ve hastalığını tedavi ettirmek için 1976'da gittiği ABD'de 1979 yılında ölecektir.

Cezayir Protokolünün ertesi günü Saddam Hüseyin Kürtlerin üzerine yürüdüğünde, Barzani Kissinger'la temasa geçerek yardım talebinde bulunacaktır. Kissinger'in cevabı, bu tür yardımların büyük ülkeler açısından nereye oturduğunu göstermek açısından önemlidir: "*Secret operations are no missionary work!*" (Gizli operasyonları hayır işiyle karıştırmamak gerekir).

Saddam Hüseyin'in kendilerini zorla ülkenin güneyine yerleştirme girişimleri üzerine 1976'da tekrar ayaklanan Kürtler özellikle 1979'dan sonra gerilla savaşına girecekler, 1980-88 arasındaki İran-İrak savaşı çıkınca da Humeyni İran'ından yine yardım alacaklardır. Fakat iki ülke arasında Ağustos 1988'de yapılan ateşkes anlaşması sonucu yine terk edileceklerdir. Irak kuvvetleri derhal üzerlerine giderek 800 kadar köyü ortadan kaldıracak, tahminen 250.000 kadar Kürt'ü ülkenin orta ve güney kesimlerine yerleştirecek, KDP'nin elindeki vadileri kimyasal silahlarla bombardıman ederek bilinmeyen sayıda insanın ölmesine yol açacak, paniğe kapılan yaklaşık 70.000 Kürt Türk sınırına doğru kaçacak ve 50.000'den fazlası Türkiye'ye sığınacaktır. (Bu gazlama olayından önce gerçi Mart 1988'de ünlü Halepçe olayı olacaktır ve İran ordularına yardım etmekte olan Kürtler burada da zehirli gazla öldürüleceklerdir. Fakat, olaydan iki yıl sonra ABD Savunma Bakanlığının yaptırdığı bir araştırma hem Irak'ın hem de İran'ın birbirlerine karşı kimyasal silah kullandıklarını ve olayın Kürt kurbanlarının çoğunun İran tarafından atılan kimyasal bombalarla öldüğü sonucuna varmıştır, çünkü Kürtlerde saptanan siyanür bu savaş sırasında Irak tarafından değil yalnızca İran tarafından kullanılmıştır; Irak hardal gazı kullanmıştır).

Baba Bush ve Kürtler

Saddam Hüseyin'in 2 Ağustos 1990'da Kuveyt'i işgal etmesi üzerine 17 Ocak 1991'de başlayan Körfez Savaşı, BM Güvenlik Konseyinin 2 Mart 1991'de 686 sayılı kararla ilân ettiği geçici ateşkesle son buldu. Bunun üzerine Irak tam bir kasa girdi. Güneyde Şiilerin yanı sıra kuzeyde de Kürtler 11 Mart'ta ayaklandılar. Vaktiyle güneye sürülmüş olan Kürtler yurtlarına dönmeye ve isyana katılmaya başladılar.

Saddam'ın savaşa girmemiş zinde kuvvetleri bu durumda zaten güneyde bulunduklarından, önce Şii ayaklanmasını bastırdılar, sonra da, 686'nın 3/a maddesiyle yasaklanmış bulunan "füze saldırıları ve savaş uçakları" dışında kalan helikopterlerle kuzeye yöneldiler.

Büyük umudun elden kaçmakta olduğunu gö-

ren Kürtler, Saddam'a karşı ABD'den derhal yardım istediler. Fakat ABD, Beyaz Saray Sözcüsü Bill Harlow'un ağzından bu isteği "Irak'daki karmaşa bu ülkenin kendi iç sorunudur" diyerek geri çevirdi. Saddam da, Bush'un "Irak halkı kendi siyasal geleceğine kendisi karar vermelidir" demesini ve uçuş yasasına Irak helikopterlerinin dahil edilmemesini, Kürt ayaklanmasının ezilmesi için kendisine verilen bir serbest kart olarak yorumladı ve 1 Nisan itibarıyla Kürt ayaklanmasını ezdi. Bundan sonra Kürtler, aynen 1988'deki gibi, ama bu sefer 1.5 milyon olarak İran ve Türkiye sınırına doğru kaçarak sığınacaklardır.

3 Nisan'da BM Güvenlik Konseyi 34 maddelik çok uzun 687 sayılı kararı alarak tam ateşkes sağlayacak, erimi 150 km'nin üstünde olan tüm silah ve balistik füzelerin imhasına karar verecek, Irak'ın kitle imha silahlarının imhasının bir komisyon tarafından yerinde görülmesine izin çıkarak, Irak'ın petrol gelirlerine el koyacaktır.

Bundan sonra çıkacak 688 sayılı karar Kürtlere insanî yardım yapılmasını öngörecektir, Türkiye'ye sığınmış 500.000 Kürt'ten kurtulmak isteyen T. Özal da Baba Bush'u Irak toprağı üzerinde bir bölge yaratarak Kürtleri oraya toplamak yönünde etkileyecektir.

ABD bu öneri üzerine "Huzur Operasyonu" (*Operation Provide Comfort*) adıyla 7 Nisan'da başlatacağı operasyon sonucu Türk sınırına bitişik, 160x50 mil genişliğinde bir "Güvenli Bölge" (*Safe Haven*) oluşturacak, Kürtleri buraya toplayacak, 10 Nisan'da 36. enlemin kuzeyindeki tüm Irak askeri faaliyetlerinin ve tüm uçuşların yasaklandığını ilân edecektir. Böylece Güvenli Bölge artık BM'nin değil, fiilen ABD'nin yetkisine girecektir. 11 Nisan günü Türkiye'ye başvuran ABD, bir plan dahilinde askeri yardım personeli getirme ve çeşitli yerlerde malzeme depolama izni isteyecek, sonunda görevli yabancı güçler Silopi ve Incirlik'te konuşlandırılacaktır.

Huzur Operasyonu başarılı olacak ve Kürtler Güvenli Bölge'ye döneceklerdir. Müttefik çekilmesi 16 Temmuz'da tamamlanacaktır. Fakat İngiltere ve Fransa bu çekilişin ardından Saddam'ın tekrar saldıracağından çekinmekte ve bölgede bir uluslararası gücün oluşturulması için NATO

bünyesinde önerilerde bulunmaktadırlar. 16 Temmuz'daki çekiliş sırasında, tarihte ilk defa "America, don't go home" (Amerika, gitme, kal) pankartlarıyla karşılaşan ABD ise, Ortadoğu'da kalıcı olmanın mümkün olduğunun farkına varacaktır. Sonuçta, *Operation Provide Comfort-2* (Huzur Operasyonu-2) hemen başlatılacak ve bu operasyonun ABD (1416), İngiltere (183), Fransa (139) ve Türkiye'den (74) oluşan 1862 kişilik askeri personeli Türkiye'de başta Incirlik olmak üzere Piriçlik'e ve Kuzey Irak'daki Zaho'ya yerleşecektir. Gücün ayrıca 77 uçak ve helikopteri olacaktır. Bütün bu kuvvetlere "Çekiç Güç" adı verilecektir.

Bu Çekiç Güç, Dışişleri Bakanlığı'na verilen 18 Temmuz 1991 tarihli izne dayanarak Türkiye'ye gelecek ve izin süresinin 30 Eylül 1991'de sona ereceği ilân edilecektir. Ağustos 1996'da Kuzey Irak'ta meydana gelen olaylardan sonra yalnızca Türkiye'deki merkezlere alınan ve kara gücü ortadan kaldırılarak "Kuzeyden Keşif Harekâtı" diye anılmaya başlanan kuvvet, her seferinde üçer veya altışar ay uzatılarak yaklaşık 12 yıl sonra, Bush yönetiminin Irak saldırısının 20 Mart 2003'te başlamasıyla, ancak 22 Mart 2003'te vuku bulacaktır.

Baba Bush ile Kürtler ilişkisini özetlersek, ABD önce Kürtlerin Saddam tarafından perişan edilmesine göz yummuş, sonra da bu halkın koruyucusu rolünün Ortadoğu'da ABD'nin sürekli etki sahibi olmasına yol açabileceğini görüp Güvenli Bölge'yi ve onu sürdürecektir Çekiç Güç'ü kurmuştur.

Buradan, ABD açısından önemli olduğu kadar Türkiye açısından da çok önemli olan Çekiç Güç'le birlikte, Türkiye'nin Kuzey Irak politikasına geçmenin zamanı geldi.

TÜRKİYE'NİN KUZHEY IRAK VE KÜRTLER POLİTİKASI

1) 20 Mart 2003 ABD Saldırısına Kadar

Türkiye'nin Kuzey Irak ve Kürtleriyle esas ilgilenmeye başlaması, Huzur Harekâtı-2 ve onun silâhlı gücü Çekiç Güç sonucu bölgede "Güvenli Bölge" adı altında bir Kürt devleti embriyonu

oluşmasıylaadır.

Kendi içindeki Kürt sorununu hep ayaklanma olduğu zaman hatırlayan Türkiye, güneydogusunun hemen dibinde böyle bir fiili oluşumdan çok rahatsız oldu. Üstelik, kendisinin iki buçuk aylığına izin verdiği ama sürekli uzatmak zorunda kaldığı Çekiç Güç hakkında gelen kimi haberler (Çekiç Güç'ün PKK'ya yardım malzemesi atması, PKK yaralılarını kurtarması, Zaho'daki merkezin Kuzey Irak Kürtlerini örgütlemesi ve eğitmesi, vb.) epey rahatsızlık vericiydi. Hattâ, bizzat Demirel, "Eğer doğruysa, gök kubbeyi Amerikalıların başlarına yıkarım" (Haziran 1992), "Çekiç Güç'e çiban dedi demeyin, ama bu böyle" (Ocak 1993) ve "Bizim müsaade ettiğimiz şemsiye altından yılanlar çıktı" (Mart 1995) gibi esrarengiz sözler etmekteydi.

Bununla birlikte, istisnasız bütün siyasal partiler, muhalefetten Çekiç Güç'ün süresini bir daha uzatmayacaklarını söyledikleri halde, iktidara geldiklerinde hemen uzatıldılar. ABD'nin bu konuda çok bastırmasının yanı sıra, asıl önemli neden, Türkiye'nin o sıralarda çok yükselmiş olan Kürt sorunu idi. Körfez Savaşı sonucu Irak güçlerinin buradan çekilmesinin yarattığı boşluktan yararlanan PKK militanları Kuzey Irak'a yerleşmişler, Türkiye'ye girerek yaptıkları terör eylemleri için burayı üs haline getirmişlerdi. Çekiç Güç karşılığında ABD, Türk Silâhlı Kuvvetlerinin PKK'ya karşı "sıcak takip" operasyonları yapmasına göz yumuyor, hattâ bu konuda kimi zaman bilgiler de sağlıyordu. Bu yüzden Türkiye, kendi yarattığı durum nedeniyle "eli mahkûm" vaziyette idi. Türkiye'nin bu noktadaki Kuzey Irak politikasını şöyle özetleyelim:

a) Taktik Amaç:

Bu taktik amaç iki parçalı olarak incelenmeli: 1) PKK'yı Kuzey Irak'tan söküp atmak ve 2) Bir daha üslenmemesi için de, Irak'ın burada bıraktığı boşluğu Kuzey Iraklı Kürtlerle doldurmak.

PKK'yı bölgeden söküp atmak için kullanılan yöntem, yukarıda da belirtildiği gibi, "sıcak takip" operasyonlarıydı. Türk Silâhlı Kuvvetleri sık sık küçük, zaman zaman da büyük kuvvetlerle bölgeye giriyor ve PKK mevzilerini temizliyordu.

Bunun için kullanılan gerekçe zaman içinde değişme gösterdi. 1) İlk sıcak takibin yapıldığı 1983 yılından 1984'e kadar Irak'la anlaşarak girildi. 2) 1984-88 arasında, Irak'la imzalanmış olan Güvenlik Protokolüne dayanıldı. Bu protokol, Türkiye'nin Suriye, İran, Irak gibi ülkelerle 1920'lerin sonundan '30'ların sonuna kadar yaptığı (ve doruğuna 1937 Sadabat Paktı'nın 7. maddesiyle ulaşılan) bütün antlaşmalarda olduğu gibi, her iki imzacı tarafa Kürtleri diğer tarafta sıcak takiple izleme yetkisi veriyordu. Fakat 1988'de biten İran-Irak savaşı sonunda, bu sefer Irak Kürtleri Türkiye toprağında izlemek istedi. Türkiye buna izin vermedi; bütün dünya gözlerini açmış, izlemekteydi. Bunun üzerine Irak anlaşmayı feshetti. 3) 1991-95 arası "meşrû müdafaa" gerekçesi kullanıldı. 4) 1995'ten sonra sıcak takipler Türkiye'nin "var olma hakkı"na dayanıldı. Görüldüğü gibi, bu gerekçeler zaman içinde güçlüden zayıfa doğru sıralandı.

PKK'yı sökülüp atmak biçimindeki taktik politikanın sakıncaları vardı: Türkiye İsrail'e benzetilmeye başlanmıştı; her seferinde o sıcak takibin son olduğu söyleniyor ve sonra bir yenisine giriliyordu; çok masraflıydı; AB başta olmak üzere ve ABD dışında bütün ülkelerin tepkisini çekiyordu. Ama Türkiye'nin temel resmî tezi açısından en önemlisi, ABD'nin bu sıcak takiplere izin vermesi için, Kürt devleti embriyonunu koruyan Çekiç Güç'ün süresini mecburen uzatmak gerekiyordu.

Taktik amacın, bölgedeki boşluğun Kuzey Iraklı Kürtlerle doldurulması kanadına gelince. Türk Silahlı Kuvvetleri bölgede ancak kısa bir süre kalabildiği için bu boşluğun başka türlü doldurulmasına olanak yoktu. PKK'yı barındırmaları için Kuzey Irak Kürtlerine çeşitli avantajlar sunmak lazımdı: Elektrik, silah, Barzani ve Talabani'ye kırmızı pasaport, NGO'lara izin, vb.

Fakat bunun da büyük bir çelişkisi vardı: Kuzey Irak Kürtlerinin fazla güçlenmesi Türkiye'nin işine gelmiyordu, çünkü devlet kurabilirlerdi.

b) Stratejik Amaç:

Türkiye'nin politikasının temel amacı bölgede bir

Kürt devletinin kurulmasını engellemektir. Çünkü böyle bir devletin Türkiye'deki Kürt kökenli yurttaşlar için bir çekim merkezi olmasından korkuluyordu. Türkiye, bu konuda hiçbir anlamlı reform yapmadığı için, kendi Kürtlerinden hiç emin değildi.

Bu amacın da getirdiği iki büyük çelişki ortaya çıktı: Bir kere, olay artık ABD'nin elindeydi. Gerçi ABD burada çok çeşitli nedenlerle (dört devleti ve özellikle de Türkiye'yi yabancılaştıracağı için, özellikle de böyle bir devlet kurulursa artık "kurdururum" diye tehdit edemeyeceği için, vb.) bir bağımsız Kürt devleti kurdurmak istemiyordu ama, olay Türkiye'nin değil dış dinamğin elinde bulunuyordu. İkincisi, dış dinamğin elindeki bu sorunun çözümü tamamen içerdeydi: Türkiye'nin kendi Kürtlerinden çekinecek bir durumu olmaması halinde, kendi güneyindeki bir Kürt devletinin etkisi olmazdı. Ama buraya varabilmek için Türkiye'nin "PKK sorunu" yerine "Kürt sorunu"nun temel mesele olduğunu kabul etmesi ve reforma girişmesi gerekiyordu. Yetmiş yıldır devam eden bir politikanın değişme zorluğu bir yana, PKK terörünün bütün hızıyla sürmesi olgusu da böyle bir radikal çözümü önlemekteydi. Ama Türkiye, PKK'nın 1995'ten sonra askeri alanda kesin biçimde yenilmesinden sonra yine uykuya yatacak, idam cezasını kaldırmak gibi önlemler dışında hiçbir ciddi demokratikleştirme çabasına girişmeyecek (örneğin çocuklarına hâlâ Kürt adı koyan ana-babalar mahkemeye verilecek), bunun yanı sıra, Kürt ağırlıklı illerdeki ekonomik zorlukları özel olarak ele alacak hiçbir ciddi projeyi yürürlüğe sokmaya girişmeyecektir. Türkiye, ABD'nin 20 Mart 2003 tarihli Irak istilasına bu durumda girecektir.

2) ABD Saldırısı Dönemi:

ABD'nin bu saldırıdaki stratejisi, bir yandan güneyden Kuveyt üzerinden girip, diğer yandan da kuzeyden Türkiye üzerinden girerek Bağdat'ta buluşmak ve Saddam Hüseyin'i devirmektir. Ondan sonra kurulacak yönetimin niteliği tam belli değildi. Ya Amerikancı bir Iraklı generale geçici yönetim kurdurulacak, ya da bir Amerikalı general 1945 Japonya'sındaki MacArthur modeli gibi

bir süreliğine başa geçecekti. Herhalükârda, ABD'nin Irak egemenliği "gerektiği sürece" devam edecekti; yani ABD Çekiç Güç'le birlikte tadını aldığı Irak'a yerleşmeyi bütün ülkede kalıcı hale getirecekti. Bu planda Türkiye'den beklenen rol çok açıktı: ABD askerine Irak'ı kuzeyden istila izni vermek.

Türkiye'nin bu izni vermesi, kâğıt üzerinde kesin gözüküyordu. Bunlara değinelim:

Bir defa, çok borçluydu. Maddi olarak, iç borcu 100 milyar dolar, dış borcu 140 milyar dolar civarındaydı ve her ikisi de ancak yeni borç alarak döndürülebiliyordu. Dış borç için IMF'nin "yeşil ışık"ı gerekiyor,⁴ Türkiye nesnel ölçütlere göre "borç verilebilir" bir ülke olmamasına rağmen borç bulabiliyordu (Maastricht Kriterlerine göre, bir ülkenin Kamu Borcu/Yurt İçi Gayri Safi Hasıla oranı yüzde 60'ın üzerinde ise alarm zilleri çalar; bu oran 2002 sonunda Türkiye için yüzde 144 idi). Çünkü IMF, Türkiye'nin jeostratejik önemi nedeniyle ABD'nin verdiği "hamil-i kart yakinimdir" referansı sayesinde borç vermeye devam ediyordu.

Diğer yandan, Türkiye manevi olarak borçlu idi. ABD, Şubat 1999'da Abdullah Öcalan'ı dünyayı dinleme şebekesi (Echelon) sayesinde Kenya'da tespit etmiş ve yakalayarak Nairobi havaalanında "paketlenmiş" vaziyette (neredeyse, "FOB" yani *free on board*, üretim mahallinde teslim) Türk ajanlarına devretmişti. Böylece Türkiye'nin PKK'yı askerî olarak yenmişliği tescil edilmişti. Bunun yanı sıra, Türkiye ABD'nin "stratejik partner"i, diğer bir deyişle "Eksen Ülke"si yani bir tür "mızrak ucu" olmaya çalışıyordu.⁵

İkincisi, Türkiye bölgede ve uluslararası planda epey yalnızdı. Araplarla ve AB'yle hiçbir zaman iyi ilişkiler kuramamış olmasının yanı sıra, Ermeni ve Kıbrıs sorunları sıcaklığını korumaya devam ediyordu.

Üçüncüsü ve en önemlisi, yukarıda sözü edilen Kürt devleti korkusu ABD'ye hayır demeyi

çok güçleştiriyordu.

Birinci Tezkerenin Kabulü

Nitekim, 6 Şubat 2003'te, Türk liman ve havaalanlarının ABD asker ve teçhizatını alabilecek biçimde modernize edilmesine izin veren birinci tezkere 193'e 308 oyla TBMM'den geçti. Bunun hemen arkasından, bir yandan ABD askerlerinin Irak'a saldırı için Türkiye toprağına yığınak yapması, diğer yandan Türk askerinin Kuzey Irak'a girmesini öngören ikinci bir tezkere için hazırlıklar yapılırken, Bush yönetimiyle ABD askerinin gelmesi konusunda müzakereler başladı. Bu görüşmeler, basına yansıdığı kadarıyla, saldırı halinde Türkiye'nin uğrayacağı zararı giderecek ekonomik yardımla ilgiliydi.

Bu yardım görüşmeleri sonunda 2 milyar hibe, 4 milyar FMS (*foreign military sales*, ABD'den daha önce alınmış askerî malzeme) borçlarının silinmesi olmak üzere 6 milyar dolarlık hibenin yanı sıra yaklaşık (bu paket konusunda rivayet muhtelif) 20 milyar dolarlık krediden oluşan bir pakete karar verilecek, fakat görüşmeler son derece çetin geçecek ve Şubat sonuna kadar uzayacaktır.

Bu durumun birbirine zıt iki tür etkisi oldu denebilir. Bir defa, bu uzun pazarlıklarla ABD muazzam zaman yitirdi. O kadar ki, bu süre içinde bir yandan Fransa, Almanya ve Rusya Amerikan saldırısına karşı olduklarını gittikçe artan bir biçimde ifade etmeye başlarken, dünyada barış yanlısı ve ABD aleyhtarı gösterilere katılanlar milyonlarla ifade edilmeye başlandı. Türkiye, yalnızca SOFA anlaşmasının (*Statute of Forces Agreement*; Türkiye'deki Amerikan askerî personelinin hukuksal statüsü anlaşması) bu duruma nasıl uygulanacağı, yani liman ve havaalanı modernizasyonu için gelecek 1600 kadar Amerikan teknik personelinin hangi hukuka tâbiolacağı görüşmelerini bile yaklaşık 15 gün sürdürdü. Bu arada Başbakan Abdullah Gül Ortadoğu ülkelerini dolaşarak ve AB'ye giderek saldırıyı engelleyecek ve Saddam'ı silah deneticileriyle daha fazla işbirliğine zorlayacak bir oydaşma sağlamaya çalıştı. Ankara çok sayıda ülke yöneticisinin ziyaretine sahne oldu.

4 IMF'nin "yeşil ışık"ının tarihsel perspektif içinde özette anlatılması için bkz. "IMF" başlıklı kutu, *Türk Dış Politikası*, Cilt 1, s.481.

18 5 Kavram için bkz. "Eksen Ülke" başlıklı kutu *Türk Dış Politikası* kitabı, Cilt 1, s.32.

Fakat, ikinci olarak, gerek Türkiye'ye gerekse dünya barışına büyük zaman kazandıran bu ekonomik yardım görüşmeleri, dış dünyada "Bezirgân Türkiye" sloganıyla ifade edilebilecek bir atmosferin oluşmasına yol açtı; Türkiye başkasının toprağına tecavüze izin vermek için kendini mümkün olduğunca çok paraya satmaya çalışan bir görünüm verdi. Çünkü hükümet, dış dünyada yeterli "kamu diplomasisi" yani kulis faaliyeti yürütmekte yetersiz kaldı. Bunda, yeni hükümetin devlet deneyiminin olmamasının ve halkla ilişkiler birimlerinin hiç oturmamış bulunmasının yanı sıra, şu gerçeğin de önemli rolü oldu: Hükümet, bir yandan ABD'yle müzakere edip zaman kazanırken, diğer yandan da dünyayı dolaşp "Biz komşumuz Irak'ın kanı üzerinden yüksek komisyon koparmaya çalışmıyoruz; dünya barışına zaman kazandırmaya çalışıyoruz" mesajını açıkça veremezdi.

8 Şubat'tan Şubat sonuna kadar medyada durmadan ABD'nin "Pazarlık bitti. Asker geçişi konusunda kararınızı vermezseniz sonucuna katlanırsınız" diyerek rest çektiği ve Türkiye'nin "Ekonomik yardım paketinde anlaşılamazsak izin çıkmaz" da direndiği yer aldı (ör. *Radikal*, 18 Şubat 2003). Bu arada, ABD yetkililerinin ifadesiyle, ABD "tam 16 kere" Türkiye'nin son bir karar vermesi için son kez ihtar verdi. Bu arada Başbakan Gül bir seferinde "Artık bu kadar baskı yeter" dedi. Çünkü hükümet hem ABD tarafından, hem de kuvvetlinin yanında yer almanın Türkiye'nin çıkarlarına hizmet edeceğini ileri süren kimi köşeyazarlarının ve TUSİAD'ın da dahil olduğu savaş isteklileri tarafından sıkıştırılmaktaydı. Bunlara ek olarak, kimi medya mensupları Türkiye'nin Irak'tan Musul petrolleriyle ilgili alacağıının bulunduğunu, bunun talep edilmesinin tam zamanı olduğunu ileri sürmeye başladılar. Hatta bunlardan biri, bu alacağın para olarak değil de petrol olarak hesaplanması halinde Türkiye'nin alacağının daha da artacağını yazıyordu.⁶

⁶ Türkiye, İngiltere ve Irak'la 1926 yılında yaptığı anlaşmayla, Musul'dan vazgeçmek karşılığında, Irak petrollerinden Irak devletine düşen payın (royalty) yüzde 10'unu 25 yıl süreyle alma hakkı kazanmıştı. Hikmet Ulugbay'ın *Petropolitik* kitabında yaptığı hesaplara göre, Türkiye'nin buradan bir miktar

Bu cepheye, Cumhurbaşkanı Ahmet N. Sezer'in de dahil olduğu barış taraftarları, bir yandan ahlaki ve bir yandan da hukuki gerekçeleri sürerek karşı çıkıyorlardı. Özellikle, yabancı askerlerin Türkiye'ye çağırılması ve Türk Silahlı Kuvvetlerinin yurtdışına gönderilmesi için Anayasa'nın 92. maddesinin "uluslararası meşrûluk" aradığını vurguluyorlardı. Kuvvet kullanılabilmesi ancak iki koşulda mümkündü: meşrû savunma ve BM Güvenlik Konseyi kararı. Burada ikisi de yoktu.

İkinci Tezkerenin Reddi

Tezkereye CHP karşı çıktı. AKP içinden de büyük muhalefet geldi. Örneğin Meclis Başkanı Bülent Arınç ağır demeçler verdi. Devlet Bakanı Ertuğrul Yalçınbayır tezkerenin Meclis'e gönderilme kararına katılmadığını, yalnızca hükümetin bütünlüğünü bozmamak için imzaladığını, Genel Kurul'daki oylama sırasında ret oyu kullanacağını açıkça söyledi. ABD saldırısına başından beri şiddetle karşı koyan sivil toplum örgütleri, Meclis'te oylamanın yapılacağı gün Ankara Sıhhiye'de, TBMM'ye iki durak ötede büyük bir protesto mitingi düzenlediler. Mitinge kimi milletvekilleri de katıldı.

Sonuçta, 62.000 yabancı askerin gelmesine ve Türkiye'nin Kuzey Irak'a asker göndermesine izin veren tezkere TBMM'ye sunulurken 1 Mart'ta oylandı. AKP'nin kendi grubunu serbest bıraktığı (grup kararı almadığı) ve oylamanın gizli yapıldığı oturuma 533 milletvekili katıldı, AKP'nin 97 fire verdiği hesaplanan oylamada 264 kabul, 250 ret, 19 çekimser oy kullanıldı ve tezkere, gerekli

alacağı kalmıştı. Fakat bugüne kadarki bilgilere göre, bunun sebebi Irak'ın ödemeyi reddedişi değildi. 1955'te Menderes Irak'la Bagdat Paktını kurduğu için bir cemile yapmış ve bütçeden ilgili alacak kalemini kaldırmıştı. Bu kalemin 1959'da tekrar konmasının sebebi, 1958'deki General Kasım darbesiydi. Kalemin 1986'da bir daha geri gelmemek üzere kalkmasının nedeni ise, T. Özal'ın Irak'a ihracat yapmak istemesiydi. Bu konuda Irak'tan talepte bulunulmasını uygun görmeyenlere göre, bu alacağın miktarı ne kadar olursa olsun, Irak'ın böylesine hukuk ve ahlak dışı bir saldırıya uğradığı bir sırada böyle şüpheli bir alacağı istemek komşuluğa ve onurlu bir Türkiye'ye sığmazdı ve ancak "Koyun can derdinde, kasap et derdinde" deyimile ifade edilebilirdi. Konunun tarihsel gelişimi için bkz. İlhan Uzgöl, "1923-39 İngiltere'yle ilişkiler", B.Oran (ed.), *Türk Dış Politikası*, cilt 1, s.267-271.

1 Mart'ın kıymetini bilmek

1 Mart'ta TBMM'ye 'İndirilen' İkinci Tezkere'nin reddedilmesinin, bu ülkede sık yaşanmayan bir olay olduğunun farkındayız değil mi?

1 Mart'ta TBMM'den, global emperyal nizamın, egemen sınıfların, "devlet aklı'nın, hikmet-i hükümetin, şu mâhut "piyasa'nın ve onun dümen suyundaki medyanın sözünü dinlemeyen bir karar çıktı.

Bu, "meclis iradesi" ile "halk iradesi'nin rezonansı, yani ortak titreşime geçmesi ile gerçekleşti. 1 Mart'taki karar âni, "meclis iradesi" ile "halk iradesi" arasında güçlü bir râbitanın kurulduğu bir ândi. Ki bu da bu ülkede pek ender yaşanan bir olaydır.

Yine çok önemli: Söz konusu "halk iradesi", gerçekten, "sessiz çoğunluk" ile muhalif politik aktivistler arasındaki bir rezonansa dayanmaktaydı. "Irak'ta Savaşa Hayır" rozetiyle gezen, barış için bildiri imzalayan/imzalatan, gösterilere katılan insanlar, girdikleri dükkânlarda, bindikleri taksilerde-dolmuşlarda, ortalık yerlerde, kendilerini nicedir bu kadar 'yurtlarında' hissetmemiş-

lerdi. (Bu ortamı "bayrak göstermek" için fırsat sayan 'kendine radikal' grupları hariç tutuyorum. Onlara zaten "365 gün aşurâ, her yer Kerbelâ"...). Sessiz çoğunluk ile akıntıya karşı bir şeyler yapmaya çalışan "politik tipler" arasında böyle bir râbita, bir duyuş ortaklığı, bu ülkede iyicene ender yaşanan bir olaydır.

1 Mart kararının bu memlekette yaşayan insanların sahiden büyük çoğunluğunda, *halkta*, derin ve yaygın bir gönül ferahlığına yol açtığını herkes görmedi mi? "Ulusal gurur" diye methedilen hissiyatın başka türlü, sessiz sakın ve bana kalırsa daha 'salih' bir kabarışını görmedik mi? Veletliğinde Karaoğlan-Tarkan'la gözünün kamaştığı zamanlardan beri zinhar hiçbir "ulusal gurur" tahrikine itibar etmeyen, diyelim İlhan Mansız Dünya Kupası çeyrek finalinde Senegal'e altın golü attığında duyduğu sevinci bile herhangi bir ulusallık bağintısından arındırmaya dikkat eden nice muhalif ruhlu, kozmopolit, solcu, komünist, zındık insan biliyorum ki, Batı gazetelelerinde Amerikan tanklarının önüne Türk bayrağıyla dikilmiş adam karikatürünü görmekten gurur duydular. Kimse birdenbire milliyetçi kesilmedi elbette, fakat "Türkiyeli" olmaktan memnuniyet duyulan, ortak bazı değerleri ve hissiyatı paylaşan bir "yurttaşlar topluluğuna" ait olma duygusunun yaşandığı bir ân oldu bu. Dediğim gibi, son yirmi-otuz-elli yılda bu duyguların yaşanmış

olan salt çoğunluk sağlanamadığı için reddedildi.

Bu çok önemli kararın çok önemli sonuçları oldu. Türkiye'ye bir özgüven geldi. Kamuoyu araştırmalarına göre, saldırıya yüzde 85 ila 94 oranında karşı olan halk, parlamentosunu sevdi. Dünya, Türkiye'nin bir "muz cumhuriyeti" olmadığını anladı. Ne kadar isteksiz de olsalar; uluslararası medya, kamuoyu ve çeşitli ülkeler daha önce Türkiye'ye yaptıkları "paralı asker" muamelesini bırakıp takdir belirtmeye başladılar; "Türk Meclisi Rüşveti Reddetti" (*Radikal*, 6 Mart 2003'ten *El Kudûs* gazetesi, 4 Mart 2003) başlıklı yazılar çıkmaya başladı. Daha önce, pazarlıklar sırasında Türkiye'yi Amerikan generalleri önünde göbek atan ve sutyenine dolar sokturan bir dansöz biçiminde çizen Amerikan karikatürleri, bu ret kararından sonra aynı karikatüre ikinci bir kare daha eklediler: aynı dansöz, bir kalça hareketiyle Amerikan generalini masasından aşağı yuvarlıyordu. Bir diğer karikatürün birinci kare-

sinde Bush "Irak'ta demokrasi görmek istiyoruz" derken, ikinci karede "...ama Türkiye'de değil" demekteydi. 6 Mart 2003'te Çin'in de Fransa-Almanya-Rusya üçlüsüne katılmasının bu kararlar ilgisi olup olmadığı ise tartışmaya açıktır.

Saldırı taraftarı olanlarsa, ABD'nin ve kendilerinin hiç beklemedikleri bu ret karşısında ilk anda şu görüşleri ileri sürdüler: AKP parçalanıyor; piyasalar çökecek; ABD bunu Türkiye'nin yanına bırakmayacaktır; bu durumda ABD bir Kürt devleti kurdurabilir.

Tezkerenin TBMM'ye tekrar sevk edilmesini isteyen bu tepkiler, özetle şu mantık silsilesine dayanmaktaydı:

1) ABD, Türkiye izin vermeyerek kuzey cephesinin açılmasına engel olsa bile Irak'ı yine vuracaktır.

Buna itiraz edenlerin söyledikleri ise şuydu: Bizzat Batılı kaynaklar, saldırının kısa sürmesi halinde ABD ve İngiltere'nin yüzde 11 kayba uğ-

veya telkin edilmiş olduğu başka ånlara kıyasla, çok daha salih ve hayırlı bir ån.

1 Mart'ın deęerini iyi bilmek gerekir.

Bu tecrübeyi siyasal güç akışında bir kısa devre, bir hayırlı arıza, karanlığın ortasında tesadüfi bir ışımaya ånı olmaktan çıkarmak, bir *kazanıma* dönüştürmek için gayrete gelmek gerekir. "Kazanım" ile, sadece verilen siyasal kararı ve ondan doğan neticeyi sabitleme gereğinden değil, bahsettiğim o rezonansın, o râbitanın kalıcılaştırılmasından, üzerine bir umut, bir politik süreç inşa edilmesinden söz ediyorum.

AKP, gerek hükümet gerek parti olarak, bunu becermekten çok uzak görünüyor. Egemenlerin, "piyasalar" ve medyanın, 1 Mart kararını bir beceriksizlik, bir acemilik, bir aymazlık, bir ayıp olarak damgalayan nazırları altında eziliyor. "İç meseleleridir, kendileri bilir" diyemiyoruz, demeliyiz, zira onların bu sinmişliği, neticede hem savaş karşıtı muhalefetin ve barış talebinin aleyhinedir, hem de 1 Mart ånının bir kazanıma dönüştürölmesi imkânının aleyhinedir.

Tam bu noktada, savaş karşıtı muhalefetin, barış talebini savunanların, TBMM ve AKP ile ilişkilerinde de bir zaaf yok mu? Tam da "o gün", 1 Mart Ankara mitinginde zirve yapan "Irak'ta Savaşa Hayır" muhalefeti, kendi kampanyası, yarattığı seferberlik ve etki ile TBMM'de "hayır" diyen -ya da çekimser kalan- milletvekillerinin saikleri,

mülâhazaları, kaygıları arasında ne kadar bağ ve *empati* kurabildi? Dolaylı, 'gıyabî' bağları daha kuvvetli hale getirmek için ne kadar uğraştı? Biliyoruz ki özellikle AKP'li milletvekillerinin "hayır" demesinin, "Irak'ta Savaşa Hayır" muhalefetinin söyledikleriyle örtüşmeyen, bu muhalefetin varattığı etkiye tabi olmayan -hatta kimi zaman ondan ters etkilenebilecek- başka fikrî ve manevî kaynakları da var. Barış hareketi, 1 Mart kararını *kendi* başarısı ve zaferi olarak kutlarken, işin bu yanını biraz ihmal etmedi mi? Ve hâlâ etmiyor mu? AKP'li redcilere samimî ve açık seçik bir teşekkür beyan edildi mi sözgelimiz? Onlarla, var-sın kamuoyu önünde törensel bir biçim almayı versin, kalıcı bir *temas* ve istişare zemini arandı mı? Arayanlar var kuşkusuz, fakat bu çabayı sürekli ve sistemli hale getirmekten, buna bilhassa enerji ayırmaktan, sözünü kurarken bunu bilhassa gözeterek kurmaktan söz ediyorum.

Özellikle AKP'den bahsettik, herhalde özel iza-ha hâcet olmayan nedenlerle, fakat elbette CHP'li milletvekillerleriyle barış talebi doğrultusunda bir temas ve empati zemini de sürekli bakıma muhtaçtır. Zira oradaki kemik red oyunun saiklerinin de -barış hareketi açısından- sağlamlığının kuşku götürür olduğunu bilmezden gelmeyelim.

1 Mart bir tatlı hatıra olarak kalmamalı...

TANIL BORA

haysiyet.com'da yayımlanmıştır

rayacaklarını, oysa uzun sürerse kayıpların yüzde 38'e çıkacağını belirtmektedir. Kısa süren saldırı sonunda varili 20 dolara inecek olan petrol, uzun sürerse 100 dolara dayanacaktır. Saldırı uzun sürmek zorunda kalırsa masraflar astronomik biçimde katlanacaktır. Özellikle de, bandoyla giden gençler fermuarlı siyah torbalar içinde dönmeye başlayınca saldırının asıl maliyeti kendini belli edecektir. İhtiyatlı bir ABD, kuzey cephesi olmadan saldırıya geçmez.

2) Türkiye ABD'yi küstürmüştür; ABD bu durumda Türkiye'yi ekonomik bakımdan çok zor durumda bırakır.

Buna itiraz edenler ise IMF'in iki "vitrin ül-ke"sinden birinin Türkiye olduğunu, diğerinin (Arjantin) batmış olduğu bir durumda Türkiye'nin de batmasının IMF açısından büyük sorun oluşturacağını, bu kadar borçlu bir ülkenin batırılmasının alacaklılar için de çok büyük sorun yaratacağını ileri sürdüler. ABD Türkiye için çok

önemli olmakla birlikte, emperyalist bir politika-ya girişen ABD için Türkiye'nin önemi daha az değildi. Kaldı ki, çekilecek sıkıntılar, Türkiye'nin bir türlü yapamadığı bir kemer sıkmayı gündeme getirerek ülkeyi nihayet doğru bir yola sokabilirdi.

Diğer yandan, tezkerenin reddine rağmen, ABD hiç de küsmüş görünmüyor, özellikle Şırnak ve Mardin illerinde işyerleri, depolar ve oteller kiralama eylemine devam ediyordu.

3) ABD, Türkiye'yi masaya oturtmaz.

Buna itiraz edenler, 1991'de Baba Bush'a her türlü kolaylığı daha istemeden sağlayan T. Özal'ın masaya oturtulmadığını, dahası, o dönemde Türkiye'nin uğradığı zararların bile karşılanmadığını hatırlattılar. Kaldı ki, siyasal tarih, hegemon devletin kendi en yakın müttefiklerini bile zamanı gelince devreden çıkardığını gösteren örneklerle doluydu. Örneğin İngiltere, 1916'da yaptığı gizli Sykes-Picot anlaşmasında Kuzey

Irak'ı Fransa'ya vermişken, arada geçen birkaç yıl içinde bölgede petrol çıktığı için, 1920 Sevr Barış Antlaşmasında Kuzey Irak'ı kendine ayırmıştı. Aynı gizli anlaşmada, İzmir bölgesini İtalya'ya vermişken, İngiltere bu kenti kendi sözünü daha kolay geçireceği Yunanistan'a 1919'da tahsis etmişti.

4) ABD bu durumda Kürt devletini engellemez.

Bu mülahazayla, tekrar klasik konumuza, yani Türkiye'nin Kürt devleti korkusuna dönüyoruz. ABD'nin her istediğinin yapılmasını savunanlar, Türkiye'nin bu büyük korkusuna değinerek, ülkeyi istedikleri yöne sokabileceklerini hesaplamaktaydılar.

1 Mart'ta ikinci tezkerenin reddinin hemen arkasından gerçekleşen şu kronoloji, Türkiye'yi bir noktaya getirmek için nasıl Kürt sorununu gündeme getirmenin yetip de artacağını göstermek bakımından epey ilginç (haberler için, aşağıda verilen tarihlerin bir gün sonrasındaki gazetelere bakılmalıdır):

Türkiye'nin Kürt Devleti Korkusunun Doğurduğu Sonuçlar ve Üçüncü Tezkerenin Geçışı

3 Mart: Kuzey Irak'ta bir grup Kürdün, Barzani'nin peşmergelerine rağmen ve onlara taş atarak, Türk bayrağına tükürmesi ve sonra yakması.

5 Mart: Genelkurmay Başkanı Özkök'ün bu olaya büyük tepki gösteren ve reddedilmiş olan tezkerenin tekrar getirilmesini destekleyen demeci: "Savaşanlara yardımcı olmalıyız".

6 Mart: ABD'nin çeşitli işyerleri ve depoların yanı sıra arazi de kiralamaya başlaması. 1500 dolar maaş verilecek 600 kişilik bir "rehber ordusu" kurmak için ABD'nin Ankara Hilton'da sınav düzenlemesi.

7 Mart: O zamana değin Iskenderun limanından dışarı çıkmasına izin verilmeyen Amerikan malzeme konvoylarının Irak sınırına doğru harekete geçmesi.

Aynı gün, Genelkurmay Başkanlığının bir açıklama yaptığı görüldü:

"TBMM'nin 6 Şubat 2003 tarihli tezkeresi ile hükümete verilen yetki ve imza altına alınan mutabakat muhtırası uyarınca çeşitli üs ve tesisler ile

bunlar arasındaki kara ve demiryollarında yabancı ülke askerî personeli, araç ve teçhizatlarının hareketi görülmekte, bunlar bazen izinsiz faaliyetler olarak yansıtılmaktadır. Yabancı unsurlarca yürütülen faaliyetler, Meclis yetkisine dayalı mutabakat muhtırasına uygun olarak yapılmaktadır ve TSK ve ilgili makamlarca yakından kontrol edilmektedir" (Radikal, 7 Mart 2003).

Yani, ilk tezkerenin kabûlü üzerine, Genelkurmay Başkanlığı ABD'yle 8 Şubat tarihini taşıdığı anlaşılan gizli bir mutabakat imzalamış ve Mardin-Kızıltepe-Nusaybin-Oyali arasındaki bölgede "merkez lojistik üs" kurma hakkını bu ülkeye vermişti. M. Balbay'ın Cumhuriyet'te birkaç gün sonra açıkladığı gizli mutabakatta, ABD askerî donanımlarının "harbin sonuna kadar" bölgede kalacağı hükmüne de yer veriliyordu (Cumhuriyet, 10 Mart 2003). Ertesi gün, Akşam gazetesinden H. Atis'in haberine dayanarak M. Aşık'ın Milliyet'te açıkladığı içerik daha ayrıntılıydı: 40.977 ABD askerî Iskenderun-Mardin hattına konuşlandırılacak, 23.000 ABD askerî ise Silopi üzerinden Irak'a geçecekti. Batman (34 uçak, 6 helikopter, 2224 personel), Incirlik (131 uçak, 6713 personel), Diyarbakır (12 uçak, 11 helikopter, 3655 personel), Gaziantep Oğuzeli (668 daimi personel), Sabiha Gökçen (28 uçak, 2336 personel), Çorlu (18 uçak, 1287 personel) ve Afyon (20 uçak ve 188 personel) havaalanları ve askerî üslerinde ABD uçakları konuşlanacaktı. Taşucu limanında 301, Mersin'de 206, Iskenderun'da 2950, Nusaybin'de ise 2377 Amerikan askerî personelinin bulunması da kararlaştırılmıştı.

Bütün bunların, yalnızca liman ve havaalanı modernizasyonunu öngören TBMM kararıyla ilgili tabii ki şiddetli tartışmalara konu oldu. Meclis Başkanı Bülent Arınç, ikinci tezkere reddedildiği halde Amerikan askerî sevkiyatının yapılmasını eleştirdi ve milletvekillerini denetim mekanizmalarını çalıştırmaya davet etti. Bu davetten birkaç gün sonra, gensoru önergesi vermesi beklenen CHP, ancak bir araştırma önergesi verdi, fakat bu makalenin yazıldığı tarihe (27 Mart) kadar bundan hiçbir ses çıkmamış bulunuyordu. Bununla birlikte 11 Mart'ta CHP Genel Başkanı Deniz Baykal hükümeti ABD'yle gizlice anlaşmakla itham etti ve "uzun süreli asker konuşlan-

dırılması halinde Güneydoğu'nun işgal edilmiş olacağı"nı söyledi.

9 Mart tarihli gazeteler Türkiye ile ABD'nin, Türk askerlerinin Kuzey Irak'a tek başına ve insani amaçlı geçişinde anlaştıklarını ve bu mutabakatın Türkiye'nin topraklarını Amerikan askerlerine açmasından sonra geçerli olacağını yazdılar. Türkiye'nin Kuzey Irak'a girme yolundaki büyük arzusu, ABD'nin tezkere reddine rağmen yılmaması sonucunu doğurmaktaydı. 14 Mart tarihli gazeteler Büyükelçi Pearson'ın bu durumu yazılı belgeye bağlamak istediğini gösteriyordu: ABD, Türkiye'nin hava sahasını açmasını talep etmekte ve 11 adet hava koridorunun açılmasını istemekteydi. Buna karşılık, topraklarını açmayı reddettiği için artık Türkiye'ye herhangi bir yardım paketi verilmesi söz konusu olmayacağını Dışişleri Bakanı Powell bildirdi. Tam tezkere olmadığı takdirde para da gelmeyecekti (Milliyet, 19 Mart 2003).

Hemen arkasından, Bush'un Ankara'ya gelen özel temsilcisi Halilzad açıklama yaptı: "K. Irak'a girerseniz, askerleriniz ile Kürtler ve Amerikan kuvvetleri arasında çatışma çıkması riski vardır" (Milliyet, 16 Mart 2003). Amerikan yetkililerinin söylediklerine göre ABD, savaşta dost güçleri belirlemek için uçaklarına özel kodlar yüklüyordu ve Türkiye eğer Kuzey Irak'a tek yanlı (yani, ABD'nin izni olmadan) girerse bu nedenle yanlışlıkla vurulabilirdi (Cumhuriyet, 20 Mart 2003).

Bunun üzerine 20 Mart günü, TBMM'de üçüncü bir tezkere oylandı ve 202 ret oyuna karşılık 332 oyla kabul edildi. AKP'ye 40 fire verdiğini hesaplanan tezkere Türk Silahlı Kuvvetlerinin Kuzey Irak'a gönderilmesine ve yabancı hava kuvvetlerinin Türk hava sahasını kullanmasına altı ay süreyle izin veriyordu.

Aynı gün sabaha karşı, Irak'a ABD-İngiltere saldırısı tomahawk füzelerinin fırlatılması ve güneydeki Kuveyt'ten işgale başladı. Bununla birlikte, birkaç gün sonra hareketin hiç de beklendiği gibi gitmediği anlaşıldı. Bir kere, yaklaşan yaz mevsiminin hareketi olanaksızlaştıracığını gören ABD yeterince zaman kaybettiği düşüncesiyle bir an önce aceleyle saldırmıştı. İkincisi, saldırıyla birlikte Saddam'a isyan etmeleri beklenen Şiiler

çok ciddi bir direniş gösteriyorlardı. O kadar ki, bir süre sonra işgal kuvvetleri büyük kentlere değil kasabalara bile giremeyince, çölde onların etrafından dolaşarak Bağdat'a ilerlemeyi denediler. Fakat bu sefer de kendilerine gerilla usulü saldırılarla ciddi ölçüde taciz başladı. İşgalci kuvvetler yanlışlıkla birbirine ateş etmeye, helikopter ve uçak kaybetmeye, ama asıl önemlisi, ölü ve esir vermeye koyuldular. Bu haberler ABD televizyonları tarafından Amerikan kamuoyundan saklanıyordu. Fakat tesadüfen Filipinler televizyonunu izleyen Filipin asıllı bir Amerikalı anne esir düşen oğlunu televizyonda görünce, Bush yönetimi ölü ve esir ana-babalarının ciddi baskısına uğramaya başladı. Bu baskı, zaten hareketin başından beri yanlış taktik izlendiğini ileri süren Körfez Savaşı komutanlarının ağır eleştirileriyle birleşince, Yönetim zor duruma düştü.

Bu satırların yazıldığı günlerde, bu beklenmedik durumu hiç hesaplamayan ABD'nin telaşa kapılarak, toprakta konuşlanma isteyecek dördüncü bir tezkere peşine düştüğü haberleri çıkıyordu. Fakat bu kolay iş değildi.

O sırada, beklenmedik bir gelişme oldu. Bu gelişmeyi, SBF Öğretim Üyesi Çağrı Erhan'ın *HaberAnaliz* internet gazetesindeki yazısından izleyelim:

Daha önce, hava sahası izni üçüncü tezkereyle verildiği halde yardım paketinin rafa kalktığı açıklanmıştı. Oysa ABD Başkanı Bush, Irak operasyonunun masraflarını karşılamak için 25 Mart'ta Kongre'ye sunduğu 74.7 milyar dolarlık bir ek bütçede, Irak operasyonuna ve terörle mücadele faaliyetlerine destek veren ülkeler için yaklaşık 8 milyar dolarlık bir pay öngörülmektedir. Bu son kalem içinde Türkiye'ye de 1 milyar doları hibe olmak üzere Türkiye'ye ek 8 milyar dolarlık bir kredi verilebileceği açıklandı. Yeni tezkere çok riskliydi. Bu beklenmedik bonkör- lük Incirlik'in ABD savaş uçaklarına açılması için gündeme gelmiş olabilirdi. Ç. Erhan, Incirlik'in statüsünün buna kesinlikle izin vermediğini şöyle anlatıyor:

Incirlik'in Statüsü

Aralarında Incirlik'in de bulunduğu Türk-ABD ortak askerî tesisleri, her yıl otomatik olarak uza-

yan 1980 tarihli Savunma ve İşbirliği Anlaşması (SEIA) çerçevesinde ve ancak NATO amaçları doğrultusunda, NATO alanında ve meşrû müdafaa kapsamında kullanılabilir.

SEIA'nın giriş bölümünde, bu anlaşma kapsamındaki Türk-Amerikan işbirliğinin, "BM Yasası'nın amaç ve ilkeleri çerçevesinde ve NATO antlaşmasının 1. ve 2. maddelerine uygun olacağı" yazılı.

BM Yasasının amaç ve prensipleri, en başta (md.1) "Uluslararası barış ve güvenliği korumak"tan söz ettiğine göre, buraya uymuyor.

NATO antlaşmasının 1. maddesinde ise, "Taraflar ... uluslararası ilişkilerinde, BM'nin amaçlarıyla herhangi bir surette örtüşmeyecek tehdit veya kuvvet kullanmaktan çekinmeyi taahhüt ederler" ifadesi yer alıyor.

Diğer yandan, Incirlik'in ancak NATO operasyonlarından kullanılması mümkün. Çünkü SEIA'nın 5. maddesi şöyle: "Bu anlaşmada öngörülen savunma işbirliğinin kapsamı NATO Antlaşmasından doğan yükümlülüklerle sınırlı olacaktır". Irak saldırısı bir NATO yükümlülüğü veya operasyonu değil. Diğer yandan, Incirlik'in hukuksal statüsünü düzenleyen ve SEIA'ya ekli olan "Türkiye Cumhuriyeti ile ABD Hükümetleri Arasında Tesisler Konusunda 3 Numaralı Tamamlayıcı Anlaşma"nın birinci maddesi de SEIA'nın bu 5. maddesine gönderme yaparak, bu tür ortak üslerin ancak "NATO kapsamındaki operasyonlarda" kullanılabileceğini tekrarlıyor.

Yani, Incirlik ortak savunma tesisinin ABD tarafından Irak'a saldırı için kullanılması hukuken imkansız. Çünkü hem herhangi bir BM Güvenlik Konseyi kararı yok, hem Türkiye'nin bir meşrû müdafaa durumunu yok, hem NATO'nun bu yönde bir kararı yok.

Bu durumda, acaba Türkiye ABD'yle yeni bir anlaşma yapıp Incirlik'i kullanabilir mi? Bunun yanıtını da bizzat NATO Antlaşmasının 8. maddesi veriyor: "Taraflar ... bu anlaşma hükümlerine aykırı herhangi bir uluslararası taahhüde girişmemek vecibesini yükümlenirler." Yani bu madde, bir savunma örgütü olan NATO'ya üye ülkelerin birbirleriyle saldırı amaçlı yeni anlaşmalar yapmalarını yasaklıyor.

3) Türkiye'nin Irak Politikasının Özeti ve Tahlili

Bu makalenin başında da belirtildiği gibi, Türkiye, jeostratejik konumu sayesinde boyundan çok önemli işlere imza atabilen bir devlet türünün en tipik temsilcilerinden biridir: Stratejik OBD. Stratejik Orta Büyüklükte Devlet.

Nitekim, kağıt üzerinde bütün ölçütler (borç, vb.) ABD'nin Irak saldırısına Türkiye'nin hemen boyun eğivereceğini gösterdiği halde, 1 Mart 2003'te böyle olmamıştır. Bütün dünyanın ve yerli/gönüllü Amerikalılarımızın hayretle açılan gözleri önünde Türkiye, ABD askerlerini toprağına kabul etmeyi reddetmiştir. AKP hükümeti, deyim yerindeyse, ipe un sererek haftalar kazanmış ve dünya barışına haftalar kazandırmıştır. Bütün dünyanın iki dudağı arasına baktığı ABD'yle dışiş pazarlık yapmış ve sonunda hayır diyebilmiştir. Sonuçta ABD yalnızca güneyden saldırmak zorunda kalmış ve bu yüzden çok güç duruma düşmüştür. Bunu sağlayan, ister bazılarının dediği gibi beceriksizlikten kaynaklansın, ister benim düşündüğüm gibi "kararlı kararsızlık" olarak yorumlansın, AKP'nin Stratejik OBD politikasıdır.

Fakat Türkiye'nin bu doğal gücü, kendisinin kronik bir korkusu tarafından çok büyük ölçüde tahrip edilmektedir: Kürt sorunu. Türkiye'nin gerek iç ve gerekse dış politikada yumuşak karnı Kürt sorunudur. Türkiye'yi belli bir yere getirmek isteyen tüm ülkelerin yaptıkları bütün iş, bu yumuşak karına dokunmaktan ibarettir. Nitekim, ABD'nin asker konuşlandırma projesinde en büyük kozu, Türkiye'nin Kuzey Irak'ta kurulabilecek bir federe Kürt devletini önlemek için Kuzey Irak'a girme yolunda gösterdiği olağanüstü istektir. Türkiye gibi bir Stratejik OBD'nin bu hale düşmesi en hafif terimiyle yazıktır.

Türkiye'nin Irak politikası bir dış politika olgusu değildir. İç politika olgusudur. Çünkü bu politika doğrudan doğruya ve yalnızca Türkiye'nin Kürt sorununa endekslidir. Türkiye kendi Kürtlerini zorunlu vatandaşlıktan gönüllü vatandaşlığa terfi ettirmeden de, bu durumun değişmeyeceğini söylemek yanlış olmaz.

Türkiye'nin Kuzey Irak'ta bir Kürt devleti kurulmasından rahatsız olmasının tek nedeni, kendi Kürtlerinden emin olmamasıdır. Bunun nede-

ni de, ciddi reforma yanaşmamasıdır. Çünkü böyle bir reformun, yani Kürt kökenli yurttaşlarının alt kimliğini rahatça ifade etmesine olanak vermenin (Kürtçe öğrenilmesine, çocuklara Kürtçe isim konmasına, Kürt Enstitüleri açılmasına, vb.) Türkiye'yi parçalayacağından korkulmaktadır.

Oysa, Türkiye'yi bu kısır döngüden kurtarabilecek, onun Stratejik OBD niteliğini rahatça kullanmasına olanak tanıyabilecek tek şey, bu reformdur. Bu reform, Kürt ağırlıklı illerde büyük bir ekonomik reform paketiyle aynı anda açıldığı takdirde, yani Kürt kökenli yurttaşlara aynı anda hem iş ve aş, hem de demokrasi verildiğinde, bu yurttaşları Türkiye'ye kopmaz bağlarla bağlayacaktır. Zaten şu anda Kuzey Irak Kürtleriyle arasında ciddi bir ekonomik gönenç ve demokrasi

eşiği bulunan Türkiye Kürtlerinin, böyle bir durumda uçurum halini alacak bu eşikten aşağıya atlamak için çıldırmış olmaları gerekir. Özellikle de, maddi avantajları ve kültürel kimlikleri ön plana çıkaran küreselleşme çağında bunun böyle olduğu kuşku götürmez.

Fakat Türkiye, 1930'larda saptanan politikaları aşamamakta ve Sevr Paranoyası yüzünden durmadan kendi bacağına kurşun sıkmaktadır. Bunu, bu makalenin, en azından Çekiç Güç uygulamasından bu yana yeterince açık biçimde ortaya koyduğunu düşünüyorum.

Bir de, AKP'nin 1930'ların damgasını taşıyan bir parti olmasının, Türkiye'nin Stratejik OBD niteliğinin mümkün olduğunca güçlü biçimde ortaya çıkmasına en büyük katkıyı yaptığına samimiyetle inanıyorum.

SİVİL TOPLUM
düşünce & araştırma dergisi
SEÇKİN KİTAPÇILARDA

Ocak - Nisan - Temmuz - Ekim aylarında yayımlanan düşünce ve araştırma dergisi *Sivil Toplum*, gerek alandaki sorunları tartışmaya açarak gerekse iyi örnekleri tanıtop yaygınlaşmasına katkıda bulunarak sivil toplum alanını güçlendirmek arzusuyla yola koyuldu. Bilimsel birikimi ve pratik tecrübeleri aktarmayı kendine hedef olarak seçen *Sivil Toplum* dergisi, sivil toplum kuruluşlarının beslenmesi ve geliştirilmesi için alana entelektüel olarak ilgisini sürdürenlere bir tartışma platformu sunmayı hedeflemektedir.

SİYİL TOPLUM DERGİSİ
(EDAM - Eğitim Danışmanlığı ve
Araştırmaları Merkezi)
kısıklı mh. alemdağ c.d. yanyol sk. no: 5
İstanbul 02164813023
www.edam.com.tr